

Михайло Кобрин

**Коментар
(вересень 2022 р.)**

Стаття відомого дослідника історії УГКЦ, журналіста Анатолія Бабинського цікава й актуальна. Вона, зокрема, дає більше розуміння історичних та внутрішніх контекстів, які панують у ватиканському середовищі. У суспільній свідомості Ватикан завжди уособлював таємничу структуру, яка має великий вплив на світову політику, а постать Римського Понтифіка серед католиків – значною мірою «культовий» характер. Тому українські католики римського чи візантійського обрядів часто можуть критикувати Римську Курію, у якій, на їхню думку, сидять бездушні бюрократи, на противагу главі Католицької церкви, до якого доносять неправдиву інформацію. Насправді ж, ми маємо подвійну ситуацію: з одного боку, Папа Римський уособлює собою Намісника Господа на землі, який має нести істину та добро в очах більше мільярда католиків, зокрема й мільйонів українських греко- та римо-католиків, саме тих вірних, сини й дочки яких зараз на фронті боронять незалежність своєї країни від жахливої агресії з боку Росії. Тому на емоційному рівні для цих людей будь-яке прагнення Папи Франциска мати контакт із Володимиром Путіним чи патріархом Кирилом викликає украй негативні емоції, тотожні намаганням вести переговори з дияволом. З одного боку, Хорхе Марія Бергольє є очільником найменшої країни світу, last but not least, а з іншого – він голова інституції, яка має тисячолітню історію політичних і дипломатичних інтриг, відносин, компромісів, які вирішували долю країн, континентів, створювали інші конфесії тощо. Відзначу, що Анатолій Бабинський подає дуже зважений і

фаховий аналіз політичних принципів, на яких будується позиція Ватикану, зокрема і Папи Римського.

Автор простежує певні тенденції та зміни в позиції Святого престолу до ситуації в Україні, пов'язаної з війною: від заклику до порозуміння, який висловив Державний Секретар П'єтро Паролін до прямого називання подій в Україні війною, що вже зробив Папа Франциск на одній із молитов (Родак, 2022). Далі у статті проаналізовані досить давні поняття, інтерпретації яких були сформовані в ватиканському середовищі у ХХ ст. та продовжують трансформуватися вже у ХХІ ст., значною мірою також через їхнє безпосереднє трактування римськими понтифіками. Зокрема, заактуалізовані такі поняття, як «принцип позитивного нейтралітету», «концепція справедливої війни», «Ostpolitic» та «принцип безсторонності».

Зупинюся дещо докладніше на цих поняттях. Святому престолу упродовж усієї історії було притаманне прагнення бути над політикою та виступати посередником серед ворогуючих сторін, тим більше, що принципи безсторонності та позитивного нейтралітету пройшли випробування під час Першої та Другої світових воєн не без гострої критики, про що також згадує автор. Щодо «Ostpolitic» та прагнення «мати діалог із Москвою за будь яких умов». Така ситуація зумовлена репутацією Росії як супердержави, яка забезпечується наявністю в росіян ядерної зброї, а також постійною потужною закордонною пропагандою. Не потрібно забувати, що Ватикан розташований в Італії, де діє сильне російське лобі серед політиків і представників ЗМІ. Гарний приклад цьому є зустріч Папи Франциска з патріархом Кирилом у Гавані та підписання там декларації, де пункти стосовно України були викладені в редакції московської сторони (Радіо Ватикан, 2016), позаяк, згідно з класичною дипломатичною традицією, сторони шукали компроміс. Але в московському варіанті компроміс із їхньої сторони стосується загальних тем на противагу конкретним імперським інтересам. Тому справедливе обурення глави УГКЦ Святослава Шевчука про те, що знову «говорили про нас без нас» (Zaxid.Net, 2016), Рим не сприйняв належним чином.

Ще один цікавий аспект, який автор статті висловлює, але залишає риторичним, – певний дуальний принцип, із якого важко визначити причинно-наслідкові процеси: наскільки Римська курія та традиції визначають поведінку Папи Римського і наскільки Папа Римський визначає позиції ватиканського бюрократичного апарату. У статті влучно підкреслена постать і вдача Хорхе Марії Бергольо. Автор статті, зокрема, згадав «спонтанні коментарі

Папи», його латиноамериканське походження з досвідом диктатур, залученість церкви до політики та прагнення особистого контакту. В історії Святого престолу кожний Папа Римський старався вибирати певну харизму, за якою він вибудовував свій понтифікат. Від самого початку Папа Римський Франциск позиціонував себе як душпастиря, для якого молитва, допомога нужденним і служіння «маленькій людині» є більш пріоритетними, ніж політичні аспекти, хоча політичних аспектів діяльності очільник Ватикану не в змозі уникнути. У цьому контексті згадуємо те, що Папа мав відеозв'язок із патріархом Кирилом, і останній упродовж 20 хвилин намагався виправдати агресію проти України з історичної точки зору, що Франциск опісля прокоментував тим, що «він нічого не зрозумів» (Перун, 2022). І тут ми перед очі впливає концепція «справедливої війни», яку я свідомо вище пропустив, бо саме цю концепцію Папа Франциск значною мірою сприймає радикально. Він виступає категорично проти виправдань про «захист», позаяк у широкому трактуванні цього поняття можна виправдати «будь яку агресію». Як дізнаємося зі статті, свою позицію Папа Франциск висловив у енцикліці «Fratelli tutti». Продовжуючи позицію попередників проте, що треба зосереджуватися не на «захисті», а на миробудуванні та широко застосовувати механізми міжнародних організацій, Понтифік не враховує поняття «гібридної війни». І саме в цьому проявляється недалекоглядність західних організацій і спільнот, у тому числі й Ватикану. У їхньому світогляді панує конвенційність, яку не можна порушити. Водночас можна порушувати всі домовленості та правила, діяти за принципами тоталітарної держави, змальованої у романі «1984» Д. Орвелла, у якому «мир – це війна».

Висновок автора про те, що Папа Франциск діє згідно з традицією, яку сформували його попередники, мені здається цілком правильним. Але додаю, що війна Росії з Україною не вписується в попередній досвід Ватикану і світу, вона є величезним викликом, на який треба шукати інших рішень та формувати іншу поведінку, щоб вони мали позитивний ефект.

Окремо висловлю декілька думок на теми, які не були відображені у статті. Першпочергово відзначимо фактор УГКЦ, а саме вплив української частини Католицької церкви на позицію Понтифіка та вагомість цієї спільноти у світобаченні Папи Римського. Від початку обрання Хорхе Марію Бергольо на єпископа Рима серед української аудиторії широко згадували факт, що Папа Римський був вихованцем греко-католицького священника Степана

Чміля, тому він добре ознайомлений з діяльністю та історією найбільшої східної Католицької церкви. Це ще підтверджували тим, що Папа знав і говорив «Слава Ісусу Христу» українською мовою. Але фактично, навіть з огляду декларованої прихильності до УГКЦ, Папа Франциск не намагається якимось чином вирішити її фундаментальних проблем, зокрема, таких як проголошення патріархату цієї церкви в межах Католицької церкви. Тут також роками дамокловим мечем на заваді була позиція Московського патріархату, небажання погіршувати відносини з РПЦ. Якийсь час складалося враження, що після проголошення томосу про автокефалію ПЦУ позиція Москви вже не буде настільки важлива. Також залишаються питання канонізації митрополита Андрея Шептицького чи надання главі УГКЦ звання кардинала, який мали його попередники, скажімо, Йосип Сліпий, Любомир Гузар, адже здавалося, що цей титул був практично закріплений за очільником УГКЦ. Із цього можна зробити висновок, що позиція Української греко-католицької церкви не надто багато важить у сучасній ватиканській кон'юктурі.

Також цікавим аспектом, який оминув автор статті, є фактор Африки. Війна в Україні зумовила зернову кризу в країнах Африки та Азії. У цьому ключі африканські країни, в яких останніми роками спостерігаємо істотний зріст католиків серед населення, є простором для великих можливостей; як відомо, духовну конкуренцію для Ватикану тут складають якраз адепти РПЦ, які після визнання Олександрівським патріархом томосу ПЦУ почали активно освоювати африканський континент. У такому контексті більш чітко можна зрозуміти висловлювання Папи Франциска, що «до українських мігрантів ставляться краще, ніж до інших, зокрема через расизм» (24 канал, 2022).

Отже, у статті Анатолія Бабинського здійснений дуже якісний скрупульозний аналіз засад, на яких базується позиція Папи Римського Франциска щодо війни в Україні, які своєю чергою постали з дипломатичної традиції діяльності численних попередніх понтифіків, а також із особистого життєвого досвіду та світогляду Папи Римського.

Посилання

24 канал (2022) *Українських біженців краще приймають через расизм, – Папа Франциск*. [Електронний ресурс]. Доступно за: https://24tv.ua/ukrayinskih-bizhentsiv-krashhe-priymayut-cherez-rasizm-papa-frantsisk_n1952228 [Дата перевірки: 05.10.2022].

Zaxid.Net (2016) «Говорили про нас – без нас». Глава УГКЦ про спільну декларацію Папи і патріарха РПЦ. [Електронний ресурс]. Доступно за: https://zaxid.net/govorili_pro_nas_bez_nas_n1382599 [Дата перевірки: 05.10.2022].

Перун, В. (2022) Франциск про розмову з Кирилом: Половину часу він із картою в руках виправдовував війну в Україні. [Електронний ресурс]. Доступно за: https://lb.ua/society/2022/05/03/515561_frantsisk_pro_rozmovu_z_kirilom.html [Дата перевірки: 05.10.2022].

Радіо Ватикан (2016) Спільна декларація Папи Франциска і Кирила, Патріарха Московського і всієї Русі. [Електронний ресурс]. Доступно за: http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2016/02/12/спільна_декларація_папи_франциска_і_кирила_патріарха_московського_i/uk-1208124 [Дата перевірки: 05.10.2022].

Родак, К. (2022) Папа Римський помолвся за Україну і закликав припинити війну. [Електронний ресурс]. Доступно за: https://zaxid.net/papa_rimskiy_pomolivsya_za_ukrayinu_i_zaklikav_zupiniti_viyunu_n1537725 [Дата перевірки: 05.10.2022].

References

24 kanal (2022) *Ukrayinskykh bizhentsiv krashche pryymayut cherez rasyzm, – Papa Frantsysk*. [online] Available from: https://24tv.ua/ukrayinskih-bizhentsiv-krashhe-priymayut-cherez-rasizm-papa-frantsisk_n1952228 [Accessed 05 October 2022].

Zaxid.Net (2016) «Hovoryly pro nas – bez nas». Hlava UHKTS pro spilnu deklaratsiyu Papy i patriarkha RPTS. [online] Available from: https://zaxid.net/govorili_pro_nas_bez_nas_n1382599 [Accessed 05 October 2022].

Perun, V. (2022) *Francis on conversation with Cyril: Half the time he justified the war in Ukraine with a map in his hands*. [online] Available from: https://lb.ua/society/2022/05/03/515561_frantsisk_pro_rozmovu_z_kirilom.html [Accessed 05 October 2022].

Radio Vatykan (2016) *Spilna deklaratsiya Papy Frantsyska i Kyryla, Patriarkha Moskovskoho i usiyeyi Rusi*. [online] Available from: http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2016/02/12/спільна_декларація_папи_франциска_і_кирила_патріарха_московського_i/uk-1208124 [Accessed 05 October 2022].

Rodak, K. (2022) *Papa Rymskyu pomolyvsya za Ukrayinu i zaklykav prupynyty*. [online] Available from: https://zaxid.net/papa_rimskiy_pomolivsya_za_ukrayinu_i_zaklikav_zupiniti_viyunu_n1537725 [Accessed 05 October 2022].